

ЮРІЙ ЯКОВЕНКО,

доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри галузевої соціології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, академік-секретар відділення політології, соціології і права Академії наук вищої школи України

З приводу питання про місце професіоналізму в предметі соціології

На городі бузина, а в Києві дядько!

В.Погрібна відгукнулася на запрошення редакції взяти участь у дискусії з приводу моїх сумнівів стосовно можливості проголошення соціології професіоналізму як нового напрямку соціологічної науки. Її текст надійшов до редакції як електронний лист, а сам файл названо як “Відповідь Яковенку”. На пропозицію редакції дати короткий коментар на цю відповідь можу написати таке.

Читач, який прочитав як мої сумніви, так і заперечення В.Погрібної, сам вирішить, наскільки дискусія виявилася плідною і переконливою з кожного боку. Мою особисту оцінку виражає епіграф, позаяк обраний фразеологізм указує на те, що відповідь є, по суті, неадекватною відпискою, хибує на порушення логічного порядку в тексті мого опонента. Остання сторінка, що містить нібито обґрунтування нового напрямку, мало стосується змісту всіх попередніх сторінок. Утім, дискусію вважаю корисною і на майбутнє, бо її перебіг може надати приклад для здійснення нових дебатів і з інших приводів у пошуках істини в нашій науці, що традиційно було й залишається точною ознакою оздоровлення кожної сфери людської діяльності. Адже рецензії-“одобрямси” навдивовижу почастишали на сторінках соціологічних часописів України.

Як третю особу, що віртуально бере участь у нашій дискусії, хочу залучити Ірину Петрівну Попову (канд. соціол. наук, старшого наукового співробітника Інституту соціології РАН). Її стаття “Професії і професіоналізм у

міжнародній дискусії” у часопису “Соціологічні дослідження” (2009, № 8) не була мені відома в період підготовки моїх суджень (у вересні — жовтні 2009-го). Тепер же досвід міжнародної дискусії виявляється вельми доречним, позаяк ми знову повертаємося до зауваження Е.Гіденса: “Соціолог — це той, хто може вийти за межі кола особистих обставин і помістити речі в широкий контекст” (цит. за: [Погрібна, 2008: с. 316]). Тому далі мої аргументи у формі цитати і без пропусків.

“Дискусії, в які дедалі більше залучаються і російські соціологи, виявляють, що це складний світ, сповнений як цікавих, таких, що відкривають нові перспективи, тем, так і специфічних проблем, не цілком зрозумілих для російського контексту. Один із прикладів таких дискусій — конференція дослідницького комітету соціології професій і професійних груп Міжнародної соціологічної асоціації (Осло, вересень 2008 року). Комітет був заснований 1992 року, з ним тісно взаємодіє дослідницька мережа із соціології професій Європейської соціологічної асоціації, створена у 1999 році. Діяльність обох комітетів відбувається у взаємодії з колегами, які займаються соціологією праці, здоров'я і права, нерідкою є співпраця із комітетом “Технології і наука” та ін. Організатором і приймальною стороною став центр вивчення професій університету-коледжу Осло, що існує від 1999 року і заслужив визнання завдяки емпіричним дослідженням професійних груп і власній позиції в розвитку соціології професій. Конференція зібрала понад 130 дослідників із 20 країн світу; відзначено факт збільшення числа учасників МСА, у тому числі молодих.

Тема конференції формулювалася як “Виклики професіоналізму: обмеження і переваги професійної моделі”. Контекст її обговорення був пов'язаний зі станом *професіоналізму, що розуміється як особлива система цінностей у сфері праці, яка визначає специфічну форму соціального контролю в організації зайнятості й у становищі на ринку праці окремих високостатусних професійних груп* (курс. мій. — Ю.Я.), що надають експертні послуги (у західному варіанті — професій). Ця форма контролю (влади) істотно відрізняється від контролю з боку державної бюрократії та ринку, і її специфіка — у високому рівні професійної автономії, яка належить професіям в ухваленні рішень і самоорганізації, насамперед через потужні і впливові професійні асоціації (слід пояснити їхню відмінність від профспілкових організацій: якщо останні ведуть боротьбу переважно в економічному плані — за кращі умови праці й заробітної плати робітників, то завдання перших ширше і стосується формування соціального статусу професійної групи загалом: це професійний розвиток і розширення визнання професійних знань і вмінь суспільством, регулювання правил включення в групу нових членів тощо)” [Попова, 2009: с. 52–53].

Звершуючи свій стислий коментар, ще раз звертаю увагу, що, відповідно до досвіду роботи МСА (подробці див. у зазначеному номері), розвиток соціології у плані осмислення професіоналізму відбувається за рахунок модернізації соціології професій, а не шляхом штучного відокремлення соціології професіоналізму (ніким і ніяк переконливо не обґрунтованого, навіть В.Погрібною). Шлях же модернізації традиційний — обговорення проблем професійного розвитку, включно з дослідженнями як становлення

нових професійних груп, так і модернізації статусу вже наявних професійних груп у мінливих умовах суспільного життя (див.: [Мансуров, Юрченко, 2008: с. 6–9]). Отже, місце професіоналізму в предметі соціології професій. Уже достатньо зараз того, що вона сама виокремлена нещодавно із соціології праці. Відокремлення соціології професіоналізму безпредметне і передчасне, бо увагу дослідників привертає інше — непрофесіоналізм.

Своєю чергою, домінування в українському суспільстві непрофесіоналізму, так само відзначене В.Погрібною як у монографії, так і в її відповіді мені, є насправді викликом нашій професійній спільноті. Такі явища, як деградація, імітація, мімікрія, неучтвo, некомпетентність, профанація, симулякри, симуляції тощо, заслуговують поглибленої соціологічної концептуалізації. Прикладом тому можуть послугувати праці таких авторів, як Ж.Бодрияр, А.Лобанова, Б.Новиков, Н.Сенченко, Ж.Тощенко, Б.Хюбнер, Е.Фаже, А.Штайнзальц, А.Функенштайн (див. список літератури).

Нові гострі дискусії на сторінках цього часопису посприяють підвищенню статусу соціологів як відносно нової професійної групи. Тобто впливовість нашої професійної асоціації зростає за рахунок демонстрації самокритичності серед фахівців не тільки з вивчення громадської думки, а й з різних аспектів професіоналізму (як загалом, так і соціологічного зокрема).

Література

Бодрияр Ж. Симулякри і симуляція / Бодрияр Ж. — К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. — 230 с.

Лобанова А.С. Феномен соціальної мімікрії / Лобанова А.С. — К. : Ін-т соціології НАН України, 2004. — 300 с.

Мансуров В.А. Конструирование новых статусных позиций в процессе профессионализации / В.А. Мансуров, О.В. Юрченко // Модернизация социальной структуры российского общества / отв. ред. З.Т. Голенкова. — М. : Ин-т социологии РАН, 2008. — С. 139–156.

Новиков Б.В. Цирк уехал... / Б.В. Новиков. — К., 2007. — 530 с.

Погрібна В.Л. Соціологія професіоналізму / Погрібна В.Л. — К. : Алерта: КНТ: ЦУЛ, 2008. — 336 с.

Попова И.П. Профессии и профессионализм в международной дискуссии / И.П. Попова // Социологические исследования. — 2009. — № 8. — С. 52–57.

Профессия // Социология труда. Теоретико-прикладной словарь / под ред. В.А. Ядова. — СПб. : Наука, 2006. — С. 245.

Романов П.В. Три типа знания в социологии профессий / П.В. Романов, Е.Р. Ярская-Смирнова // Социальная динамика и трансформация профессиональных групп в современном обществе / отв. ред. В. А. Мансуров. — М. : Изд-во Ин-та социологии РАН, 2007. — С.12–32.

Романов П.В. Мир профессий: пересмотр аналитических перспектив // П.В. Романов, Е.Р. Ярская-Смирнова // Социологические исследования. — 2009. — № 8. — С. 36–46.

Сенченко М.І. “Культурна революція” в Україні, або Управління деградацією / Сенченко М.І. — К. : МАУП, 2004. — 212 с.

Тощенко Ж.Т. Парадоксальный человек / Тощенко Ж.Т. — М. : Гардарики, 2001. — 398 с.

Хюбнер Б. Смысл в бес-СМЫСЛЕННОЕ время: метафизические расчеты, просчеты и сведение счетов / Хюбнер Б. — Мн. : Экономпресс, 2006. — 384 с.

Фаже Э. Культ некомпетентности / Фаже Э. — М. : Evidentis, 2005. — 170 с.

Штейнзальц А. Социология невежества / А. Штейнзальц, А. Функенштейн — М. : Ин-т изучения иудаизма в СНГ, 1997. — 167 с.